

نقش واسطه‌ای سبک‌های فرزندپروری والدین با مشکلات دوره بلوغ[□]

The Mediating Role of Parenting Styles with the Puberty Period[□]

Leila Akrami, PhD[✉]

Mokhtar Malekpour, PhD

Ahmad Abedi, PhD

دکتر لیلا اکرمی *

دکتر مختار ملک‌پور *

دکتر احمد عابدی *

Abstract

چکیده

The purpose of the present study, is the mediating role of parenting styles, emotional space, adolescent knowledge, spending leisure time in relation to economic conditions, level of education, parental knowledge and education with the behavioral, social and sexual knowledge in puberty period. The statistical population consisted of all girls and boy's adolescent in Yazd. Using multi-stage cluster random sampling, 200 girls and boys ages 12-16 years old and their mothers were selected. The tools used for data collection were Parenting Style and Dimensions Questionnaire, Burn Family Emotional Condition Questionnaire, Adolescent Leisure Time Questionnaire, Adolescence Change Awareness Questionnaire, Economic and Educational Status Questionnaire, Child Behavior Assessment System (Parent Form), Social Skills Improvement System and Sexual Knowledge Questionnaire. Path analysis technique was used to test the research model. The results showed that the research variables had a significant correlation with each other ($p \leq 0.01$) and the research model had a suitable and appropriate fit among adolescents at a significance level of 0.01. The direct and indirect effect of the variables of economic conditions, level of education, parental knowledge and receiving education on behavioral, social and sexual knowledge problems of adolescents was significant ($t \geq 1.96, p \leq 0.05$).

Keywords: behavioral problems, social problems, sexual knowledge, adolescent

هدف از پژوهش حاضر، تعیین نقش واسطه‌ای سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، دانش نوجوان و نحوه گذراندن اوقات فراغت در رابطه بین شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش با مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی در نوجوانان دختر و پسر در دوره بلوغ بود. جامعه آماری شامل تمام دختران و پسران نوجوان در شهر یزد بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌چند مرحله‌ای، ۲۰۰ نفر دختر و پسر سنین ۱۶-۱۲ سال و مادران آن‌ها انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده برای جمع آوری داده‌ها شامل پرسشنامه‌های «سبک‌ها و ابعاد فرزند پروری»، «جو عاطفی خانواده برن»، «بررسی اوقات فراغت نوجوان»، «بررسی آگاهی از تغییرات دوره بلوغ»، «بررسی وضعیت اقتصادی و تحصیلی»، «مقیاس ارزیابی رفتار کودکان»، «فرم والدین (ویرایش سوم)»، «نظام بهبود مهارت‌های اجتماعی» و «پرسشنامه بررسی دانش جنسی» بود. برای آزمون مدل پژوهش، از روش تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج نشان داد که متغیرهای پژوهش دارای همبستگی معنی‌دار با یکدیگر هستند ($p \leq 0.01$) و مدل پژوهش در سطح معناداری ۰/۰۱ در بین نوجوانان از برازش مطلوب و مناسب برخوردار است. اثر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان هم معنادار بود ($t \geq 1.96, p \leq 0.05$).

کلیدواژه‌ها: مشکلات رفتاری، مشکلات اجتماعی، دانش جنسی، نوجوان

□ Faculty of Educational Sciences and Psychology,
University of Isfahan, Isfahan, I. R. Iran.

✉Email: lakrami@yahoo.com

□ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۲۴ تصویب نهایی: ۱۳۹۹/۴/۲۹

* دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان، اصفهان،

ایران

● مقدمه

بلوغ یکی از مراحل مهم از رشد انسان است و اشاره به تغییرات جسمانی و روانی در دختران و پسران دارد (بارنیا گورلی و همکاران، ۲۰۰۵). گرچه بلوغ شامل مواردی از جمله تحولات بیولوژیک یا جسمانی است اما این روند می‌تواند بر رشد روانی و عاطفی نوجوانان نیز تأثیرگذار باشد. دانستن چگونگی تغییرات و کنار آمدن با آن‌ها هم برای والدین و هم نوجوانان حائز اهمیت است تا نوجوان انتقال آرام‌تری به دوره بزرگسالی داشته باشد (بلک مور، ۲۰۰۸). با توجه به این که تغییرات جسمانی بلوغ در وضعیت روانی و ذهنی افراد نیز تأثیرگذار است، در صورت عدم دریافت آموزش، نوجوان دچار سردرگمی می‌شود (ساسمن و روگل، ۲۰۰۴). رشد اجتماعی، در این دوره حائز اهمیت است. مهارت‌های ارتباطی یکی از مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی است که نقص در آن منجر به مشکلات رفتاری می‌شود (ملکی، محقق و نبی‌زاده، ۱۳۹۸). از نشانه‌های تغییر اجتماعی در دوره بلوغ، استقلال از والدین و وابستگی بیشتر به همسالان و دوستان است. در طول سال‌های بلوغ، نوجوان کمتر از لحاظ عاطفی به والدین خود وابسته هستند و آن‌ها نیازمند فضای شخصی هستند (هوهندورف، پائلو کاتو و اشلیتی پراتی، ۲۰۱۳). نوجوانان زمان بیشتری را صرف ارتباط با همسالان می‌کنند. دوستی‌های مناسب منجر به توسعه مهارت‌های اجتماعی و دوستی‌های نامناسب منجر به شکل‌گیری رفتارهای نامناسب خواهد شد (وگنر و الیورا، ۲۰۰۷). تغییرات اجتماعی در نوجوان هنگامی ایجاد می‌شود که آن‌ها می‌خواهند هویت شخصی خود را ایجاد کنند. همسالان در شکل‌گیری هویت نوجوان تأثیر زیادی دارند (جادحان، پن و جیون، ۲۰۱۶).

در دوره بلوغ، اگر نوجوان نتواند با بحران‌های مختلف به خوبی برخورد کند و از حمایت عاطفی والدین برخوردار نشود، عدم حل این بحران‌ها، منجر به ایجاد مشکلات مختلف از جمله مشکلات رفتاری و اجتماعی خواهد شد. بر اساس «راهنمایی درمان موضوعات عاطفی و رفتاری»^۱ (IGBEL) مشکلات رفتاری شامل مواردی از جمله، مشکلات تحصیلی، پرخاشگری، افسردگی، نقص توجه، اضطراب، مشکلات سلوک و مشکلات سازشی است (رینولد، کامفاوس و وانست، ۲۰۰۸). همچنین براساس راهنمایی درمان «نظام بهبود مهارت‌های اجتماعی»^۲ (SSIS) نقص در مهارت‌های اجتماعی شامل

مواردی از جمله، کاهش خود کنترلی، مسئولیت‌پذیری، مهارت‌های ارتباطی، ابراز وجود، و همکاری است که مشکل در هر کدام یک از موارد می‌تواند ارتباط فرد را با اطرافیان و به ویژه با همسالان دچار مشکل کند (الیوت و گرشام، ۲۰۰۸).

تشکیل هویت جنسیتی^۳ از جمله چالش‌های این دوره محسوب می‌شود. در این مرحله نوجوان نسبت به مسائل جنسی کنجکاو است و معمولاً اکثر اطلاعات در این زمینه را از طریق همسالان کسب می‌کند. در صورتی که نوجوان با آموزش صحیح اطلاعات و دانش جنسی مناسب را از طریق خانواده و مدرسه دریافت نکند می‌تواند زمینه انحراف نوجوان را فراهم کند (هالشاف پل، ۲۰۱۰). بنابراین دوره بلوغ، به دلیل تغییرات سریع جسمانی، روانی، شناختی، اجتماعی و جنسی، دوره بحرانی تلقی می‌شود و نقش والدین، شیوه‌های فرزند پروری و دانش آنها در این دوره حائز اهمیت است (ولف و لانگ، ۲۰۱۶).

باید به این نکته توجه داشت که رفتارها و شیوه فرزندپروری والدین، ممکن است با توجه به فرهنگ، عوامل اجتماعی، اقتصادی و میزان دانش آنها، تغییر کند. بنابراین با توجه به نقش مهم خانواده و فضای عاطفی حاکم بر آن، در این پژوهش عمده‌ترین ابعاد خانوادگی مؤثر بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی در قالب یک الگوی ساختاری، مواردی از جمله، شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، میزان دانش والدین، دریافت آموزش، جو عاطفی خانواده، شیوه‌های فرزندپروری، دانش نوجوان و نحوه گذراندن اوقات فراغت، در نظر گرفته شده است. این شرایط می‌توانند به گونه مستقیم و غیر مستقیم بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی، مؤثر واقع شوند. در ادامه به نتایج برخی از پژوهش‌ها در ارتباط با متغیرهای الگوی ساختاری پژوهش حاضر پرداخته خواهد شد.

نتایج تحقیقات کمیجانی و ماهر (۱۳۸۶) نشان داد که شیوه فرزندپروری مستبدانه در والدین آزمودنی‌های با اختلال سلوک بیشتر، از والدین آزمودنی‌های عادی به کار گرفته می‌شود و تضاد بین شیوه‌های فرزندپروری در والدین آزمودنی‌های با اختلال سلوک، بیشتر از والدین آزمودنی‌های عادی است. نتایج پژوهش توکلی (۱۳۹۰) با هدف مقایسه شیوه‌های فرزندپروری والدین با تحصیلات دانشگاهی با والدین بدون تحصیلات دانشگاهی نشان داد که هر سه نوع شیوه فرزندپروری (مقتدرانه، سهل‌گیر و استبدادی) در هر دو گروه وجود داشته است اما شیوه فرزندپروری والدین با تحصیلات دانشگاهی، نسبت به والدین فاقد

تحصیلات دانشگاهی، بیشتر به سمت شیوه مقتدرانه و والدینی که تحصیلات دانشگاهی نداشتند به سمت شیوه استبدادی بوده است. همچنین والدین با تحصیلات دانشگاهی در زمینه شیوه‌های فرزندپروری بیشتر با یکدیگر تفاهم داشته‌اند و وقت بیشتری را صرف گفتگو با فرزند خود صرف می‌کردند. نتایج پژوهش‌های *نجارپور/استادی (۱۳۸۷)* نشان می‌دهد که افراد دارای جو عاطفی مساعد خانوادگی در پایگاه اقتصادی-اجتماعی بالا بیشتر هستند. نتایج پژوهش *ابراهیمی، رازقی، مسلمی (۱۳۹۰)* با عنوان اوقات فراغت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، نشان می‌دهد که متغیرهای سن، تحصیلات والدین تأثیر معناداری بر نحوه گذراندن اوقات فراغت دارد. نتایج تحقیق *لطفی‌زاده (۱۳۹۱)* نشان می‌دهد که پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد بر نحوه گذراندن اوقات فراغت آنها تأثیرگذار است. پژوهش *سجادی، سربیان و شریفی در آمدی (۱۳۹۲)* نشان داد که رابطه معناداری بین بروز نوع پرخاشگری (برون ریزی شده و درون ریزی شده) با سبک‌های فرزندپروری و نیز با سبک‌های دلبستگی وجود دارد. نتایج پژوهش *عارفی (۱۳۹۲)* نشان داد که وضعیت اقتصادی، باورهای مذهبی والدین و جو فرهنگی خانواده‌ها در تعیین سبک‌های فرزند پروری والدین مؤثر است و همه این عوامل جزء عوامل تأثیرگذار در تربیت فرزندان محسوب می‌شوند. نتایج پژوهش *باقری کراچی، رضایی، مهربانی (۱۳۹۷)* نشان می‌دهد که بین میزان آگاهی دانش‌آموزان بر حسب سواد والدین، وضعیت اقتصادی خانواده و نوع زندگی تفاوت معنادار وجود دارد و دانش‌آموزان باید آموزش‌های لازم در زمینه تغییر و تحولات دوره بلوغ را دریافت کنند که این مسئله نقش مهمی در ارتقاء سلامت جسمانی و جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی دارد. نتایج تحقیقات *شهسواری (۲۰۱۲)* نشان داد که رفتار و شخصیت کودکان و نوجوانان تحت تأثیر محیط خانواده، رسانه و مدرسه قرار دارد و سبک‌های فرزندپروری والدین می‌تواند تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله، عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و سطح تحصیلات والدین قرار گیرد. نتایج پژوهش *پناهی (۲۰۱۵)* با هدف شناخت مشکلات نوجوانان و نقش والدین، معلمان و جامعه در اصلاح و تغییر آن نشان داد که سبک‌های تربیتی و شیوه‌های فرزندپروری والدین، راهنمایی و حمایت معلمان و وجود منابع اطلاع‌رسانی در سطح جامعه و دسترسی نوجوانان به این منابع نقش مهمی در شکل‌گیری هویت در دوره نوجوانی و کاهش و پیشگیری از مسائلی که نوجوانان ممکن است با آن روبه‌رو شوند، خواهد داشت.

نتایج پژوهش ویلیامز (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که شرکت در فعالیت‌های مثبت اوقات فراغت می‌تواند رفتارهای پرخطر جنسی را کاهش دهد. پژوهش‌های گریف، ون وسین بک، ورتمن و میوس (۲۰۱۱) نشان می‌دهد که بین شیوه فرزندپروری، رابطه والد-فرزندی و رشد روانی-جنسی نوجوانان، بیماری‌های مقاربتی و دانش جنسی نوجوانان ارتباط وجود دارد. نتایج تحقیقات ساتاپاتی، چودهاری و سگر (۲۰۱۷) نشان دهنده این است که در دوره بلوغ سبک‌های فرزند پروری والدین و کیفیت ارتباط با همسالان نقش مهمی در کاهش مشکلات رفتاری و اجتماعی دارد. بنابراین آموزش والدین در جهت برقراری ارتباط مناسب با نوجوان و درک نیازهای او نقش مهمی در کاهش مشکلات رفتاری و اجتماعی خواهد داشت. علاوه بر این، میزان تحصیلات والدین در میزان دانش و آگاهی نوجوانان مؤثر خواهد بود.

بنابراین با توجه به نقش مهم خانواده در دوره بلوغ، در این پژوهش در قالب یک الگوی ساختاری، عوامل خانوادگی مؤثر بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی، مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از پژوهش حاضر، تعیین نقش واسطه‌ای سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، دانش نوجوان و نحوه گذراندن اوقات فراغت در رابطه بین شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش با مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی در نوجوانان دختر و پسر است و نقش این عوامل در تعامل با یکدیگر و به گونه مستقیم و غیر مستقیم بررسی شده است و این سؤال بررسی خواهد شد که آیا الگوی ساختاری این پژوهش، از تبیین مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی حمایت می‌کند؟

● روش

روش پژوهش حاضر از نوع همبستگی است و از روش معادلات ساختاری برای تعیین رابطه بین متغیرها استفاده شده است. «جامعه آماری» شامل تمام دختران و پسران عادی سنین ۱۶-۱۲ سال در شهر یزد بودند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای، ۳۰۰ نفر دختر و پسر (۱۵۰ نفر دختر و ۱۵۰ نفر پسر) انتخاب شدند که پس از کنار گذاشتن پرسشنامه‌های مخدوش ۲۰۰ نفر باقی ماندند. معیارهای ورود شامل: کسب رضایت مادران برای شرکت در پژوهش، محدوده سنی ۱۶-۱۲ سال، ورود به دوره بلوغ، نداشتن مشکلات حسی-حرکتی و داشتن سواد خواندن و نوشتن در ارتباط با یکی از والدین بود.

پس از آشنایی اولیه با نمونه‌ها و ارائه توضیحات مقدماتی، پرسشنامه‌های «سبک‌ها و ابعاد فرزندپروری»، «جو عاطفی»، «پرسشنامه بررسی وضعیت اقتصادی و تحصیلی»، «نظام بهبود مهارت‌های اجتماعی» و «نظام ارزیابی رفتار کودکان» در اختیار مادران قرار گرفت و برای پاسخ‌گویی والدین به پرسشنامه‌ها، دو هفته به آن‌ها مهلت داده شد و پرسشنامه «بررسی دانش جنسی» و «نحوه گذراندن اوقات فراغت» توسط نوجوانان تکمیل شد. لازم به ذکر است که «پرسشنامه بررسی آگاهی از تغییرات دوره بلوغ»، به طور مشترک توسط والدین و نوجوانان تکمیل شد.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، در بخش توصیفی از فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار استفاده گردید و برای بررسی الگو ساختاری پژوهش از روش مدل‌یابی روابط ساختاری و نرم افزار AMOS استفاده شد.

● ابزار

□ الف: پرسشنامه سبک‌ها و ابعاد فرزندپروری^۴ (PSDQ): این پرسشنامه دارای ۳۲ سوال است و برای اندازه‌گیری سه سبک مقتدرانه، مستبدانه و سهل‌گیرانه و بر پایه نظریه و سبک‌های فرزندپروری بامریند تنظیم و تدوین گردیده است. این پرسشنامه علاوه بر سه سبک فرزندپروری دارای هفت بعد ارتباطی است. در ارتباط بررسی اعتبار این مقیاس، اعتبار درونی برای خرده‌مقیاس سبک مقتدرانه در والدین ایرانی ۰/۹۰ بوده است و برای خرده‌مقیاس سبک مستبدانه ۰/۷۸ و خرده‌مقیاس سبک سهل‌گیرانه ۰/۷۰ بدست آمده است (علیزاده و همکاران، ۲۰۰۷).

□ ب: پرسشنامه بررسی جو عاطفی خانواده برن^۵ (BFECQ): این پرسشنامه در سال ۱۹۶۴ توسط هیل برن به منظور اندازه‌گیری میزان مهرورزی در تعاملات والد-فرزندی ساخته شد. این پرسشنامه شامل ۱۶ سؤال است و ۸ متغیر فرعی را بررسی می‌کند. هر دو سؤال یکی از خرده‌مؤلفه‌های جو عاطفی را اندازه‌گیری می‌کنند. از طریق سؤالات زوج رابطه پدر-فرزندی و از طریق سؤالات فرد رابطه مادر-فرزندی اندازه‌گیری می‌شود. ضریب اعتبار آزمون از طریق آلفای کرونباخ و بازآزمایی به ترتیب برابر با ۰/۸۷ و ۰/۸۳ بود (رشیدی نژاد، تبریزی و شفیع‌آبادی، ۱۳۹۱). در ارتباط با بررسی اعتبار این پرسشنامه ضریب آلفای کرونباخ بدست آمده توسط موسوی شوشتری (۱۳۸۱) برابر با ۹۳/۲ بود (قدسی،

صریحی و آقا یوسفی، ۱۳۹۳).

□ ج: پرسشنامه بررسی آگاهی از تغییرات دوره بلوغ: این پرسشنامه در سال (۲۰۰۱) توسط کمپین والدین کانادا^۶ تهیه شده که شامل ۳۲ سؤال است که میزان آگاهی والدین و نوجوانان و دریافت آموزش را در زمینه تغییرات جسمانی و روانی دوره بلوغ در دختران و پسران بررسی می‌کند. اعتبار این پرسشنامه توسط کمپین والدین کانادا (۲۰۰۱) از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن برابر با ۰/۹۵ گزارش شده است و در پژوهش حاضر ضریب همبستگی اسپیرمن در آزمون-بازآزمون برابر با ۰/۸۱ و ضریب کودر ریچاردسون برابر با ۰/۸۳ بود.

□ د: پرسشنامه بررسی وضعیت اقتصادی و تحصیلی: که توسط گرمارودی و مرادی (۱۳۸۹) تنظیم شده است، استفاده شد. این پرسشنامه شامل ارزیابی سطح تحصیلات و شغل سرپرست و همسر سرپرست خانوار، هزینه‌ها و درآمد خانوار، مسکن، تسهیلات و اوقات فراغت است. بر اساس تحقیقات انجام شده، میزان آلفای کرونباخ برای سطح تحصیلات، شغل سرپرست و همسر سرپرست خانوار (۰/۵۲)، هزینه‌ها و درآمد خانوار (۰/۵۷)، مسکن (۰/۵۶) و تسهیلات و اوقات فراغت (۰/۴۳) است (گرمارودی و مرادی، ۱۳۸۹).

□ ه: پرسشنامه بررسی اوقات فراغت نوجوان^۷: برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه «فعالیت‌های خارج از مدرسه: فعالیت‌های اوقات فراغت نوجوان»^۸ استفاده شد. این پرسشنامه توسط فاوکت در سال ۲۰۰۷ تنظیم شده است و با هدف تعیین فعالیت‌های اوقات فراغت، تنظیم شده است. روایی علمی پرسشنامه با استفاده از روش روایی محتوا سنجیده شد. روایی محتوای پرسشنامه توسط چند تن از متخصصین بررسی و ضریب توافق برابر ۰/۹۲ بود. پرسشنامه شامل ۱۳ بخش است که در هر بخش اعتبار آن به گونه جداگانه بررسی شده است. در پژوهش حاضر، نتایج حاصل از ضریب همبستگی در آزمون-بازآزمون برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۹ و آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۵ بود.

□ و: پرسشنامه بررسی دانش جنسی^۹ (SKQ): این پرسشنامه محقق ساخته بر اساس مطالعات انجام شده به طور جداگانه برای دختران و پسران سنین ۱۶-۱۲ سال تهیه شده است و شامل ۳۹ سؤال و ۵ خرده مقیاس دانش فیزیولوژی، مسائل جنسی، فیزیولوژی بارداری، بیماری‌های مقاربتی و هویت جنسی است. ماده‌های پرسشنامه متناسب با فرهنگ

تدوین شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش‌های تعیین ضریب همبستگی خرده مقیاس‌ها با نمره کل و تحلیل عاملی استفاده شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها در ارتباط با ضریب همبستگی خرده مقیاس‌ها با نمره کل در زمینه دانش فیزیولوژی (۰/۵۱)، مسائل جنسی (۰/۸۶)، فیزیولوژی بارداری (۰/۷۲)، بیماری‌های مقاربتی (۰/۵۵) و هویت جنسی (۰/۵۵) بود که در سطح $p < 0/01$ معنادار است. به منظور بررسی اعتبار پرسشنامه از روش آزمون-بازآزمون استفاده شد که ضریب همبستگی اسپیرمن برای نمره کل برابر با ۰/۹۲ بود. ضریب کودر ریچاردسون که نشان‌دهنده همسانی درونی پرسشنامه است در ارتباط با نمره کل برابر با ۰/۸۱ بود.

□ ز: مقیاس ارزیابی رفتار کودکان (BASC-3، ویرایش سوم): فرم والدین^{۱۰} (PRS-A): این مقیاس چند بعدی توسط رینولد و کمفیس (۲۰۱۵) برای ارزیابی رفتارها، مهارت‌های انطباقی، مشکلات رفتاری قابل مشاهده و خود ادراکی کودکان و بزرگسالان در گروه‌های سنی ۲ تا ۲۱ سال و در سطح پیش دبستانی تا دبیرستان تدوین شده است. در پژوهش حاضر از مقیاس مرتبط با گروه سنی ۲۱-۱۲ سال (فرم والدین) استفاده شد که به وسیله آن‌ها مشکلات رفتاری و انطباقی در موقعیت خانه و مدرسه ارزیابی می‌شود. بر اساس تحقیقات انجام شده در ارتباط با بررسی اعتبار مقیاس، ضریب آلفای کرونباخ برای هر کدام از خرده مقیاس‌ها بالاتر از ۰/۸۰ و برای مقیاس ترکیب شده بالاتر از ۰/۹۰ گزارش شده است (رینولد و کمفیس، ۲۰۱۵). در پژوهش حاضر کلیه ضرایب همبستگی هر کدام از خرده مقیاس‌ها با نمره کل در سطح $p < 0/01$ معنادار بود. برای بررسی اعتبار، این مقیاس بر روی تعدادی از دختران و پسران اجرا شد که ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس بالینی ۰/۸۲، مقیاس انطباقی ۰/۸۷، مقیاس محتوایی ۰/۸۰ و برای هر کدام از مقیاس‌های ترکیب شده ۰/۸۲ و بالاتر از آن محاسبه شد. ضریب همبستگی پیرسون از طریق روش آزمون-بازآزمون در دوبار اجرا، در شاخص مشکلات رفتاری در فرم والدین برابر با ۰/۸۵ بود.

□ ح: نظام بهبود مهارت‌های اجتماعی^{۱۱} (SSIS): فرم والدین: این ابزار توسط گرشام و الیوت (۲۰۰۸) تهیه شده است و شامل ۷۹ سؤال است که پاسخ‌ها با چهار گزینه هرگز، بندرت، اغلب و همیشه مشخص می‌شود که به ترتیب به شکل ۰، ۱، ۲، ۳، نمره گذاری می‌گردد. جهت بررسی اعتبار این ابزار ویژگی‌های روان‌سنجی محاسبه شده است

(کروسبی، ۲۰۱۱، گرشام، الیوت، ونس وکوک، ۲۰۱۱). در پژوهش حاضر، آلفای کرانباخ درنمره کلی مقیاس مشکلات رفتاری ۰/۸۳ و در مقیاس مهارت‌های اجتماعی ۰/۸۷ بدست آمد.

● یافته‌ها

با توجه به نتایج بدست آمده، از نظر سطح تحصیلات بیشترین فراوانی و درصد مربوط به سطح دیپلم (۰/۳۸) و از نظر وضعیت اقتصادی بیشترین فراوانی و درصد مربوط به سطح متوسط (۶۱/۵) بود. میانگین نمرات والدین در زمینه ابعاد سبک‌های فرزند پروری در بعد پیوند برابر (دختران = ۱۱/۶۴، پسران = ۱۲/۴۰)، بعد تنظیمی (دختران = ۱۳/۲۴، پسران = ۱۲/۶۷)، بعد استقلال (دختران = ۱۱/۱۲، پسران = ۱۲/۲۵)، بعد اجبار بدنی (دختران = ۱۰/۳۰، پسران = ۱۳/۰۷)، خشونت کلامی (دختران = ۹/۹۸، پسران = ۱۲/۹۳)، غیر استدلالی (دختران = ۱۱/۷۶، پسران = ۱۲/۵۶)، سهل‌گیرانه (دختران = ۸/۷۲، پسران = ۸/۳۸)، رابطه مادر-فرزندی (دختران = ۱۳/۷۹، پسران = ۱۳/۷۳)، رابطه پدر-فرزندی (دختران = ۱۳/۳۴، پسران = ۱۲/۸۷) بود. همچنین میانگین میزان دانش مادران برابر (دختران = ۱۵/۴۵، پسران = ۱۶/۴۸)، میزان دانش نوجوان (دختران = ۱۵/۲۷، پسران = ۱۵/۲۰) و برنامه ریزی اوقات برای فراغت (دختران = ۳۹/۰۰، پسران = ۳۷/۴۰) بدست آمد.

در ارتباط با نحوه گذران اوقات فراغت، ۵۵٪ درصد از دختران و ۳۴٪ پسران بیشتر اوقات فراغت خود را صرف فعالیت‌های فردی خلاقانه سازمان یافته از جمله موسیقی گزارش کرده‌اند. ۲۴٪ دختران و ۳۵٪ پسران در فعالیت‌های سازمان یافته و گروهی ورزشی مثل فوتبال، بسکتبال و... شرکت داشته‌اند. ۳۵٪ دختران و ۳۲٪ پسران در فعالیت‌های بدنی سازمان نیافته (مثل: پیاده روی، اسکیت و...) اوقات فراغت خود را سپری می‌کردند. ۵۳٪ دختران و ۵۴٪ درصد پسران در فعالیت‌های اجتماعی سازمان نیافته (مثل: جشن‌ها، مهمانی سینما، خرید، گردش، حرف زدن با تلفن و...) شرکت داشته‌اند. ۱۹٪ پسران و ۵۶٪ درصد دختران در فعالیت‌های فردی خلاقانه سازمان نیافته (مثل: عکاسی، نقاشی، مطالعه و...) شرکت داشته‌اند. ۲۵٪ دختران و ۵۲٪ پسران در فعالیت‌های اجتماعی سازمان یافته (مثل: گروه‌های مذهبی، گروه همسالان، و...) مشارکت داشتند. ۳۹٪ دختران و ۴۷٪ پسران در ورزش‌هایی فردی سازمان یافته (مثل: ایروبیک، شنا، ژیمناستیک، دوچرخه سواری و...)

شرکت می‌کردند. ۴۹٪ دختران و ۲۹٪ پسران در اوقات فراغت به فعالیت‌های منفعل فردی (مثل: تماشای تلویزیون، اینترنت، گوش دادن به موسیقی و...) تمایل داشتند.

برای بررسی سؤال پژوهش و آزمون الگوی ساختاری، از روش تحلیل مسیر استفاده شد. با توجه به این که مبنای تجزیه و تحلیل الگوهای علی، ماتریس همبستگی است لذا در جدول ۱ ضریب همبستگی بین متغیرهای موجود در مدل برای نوجوانان ارائه شده است.

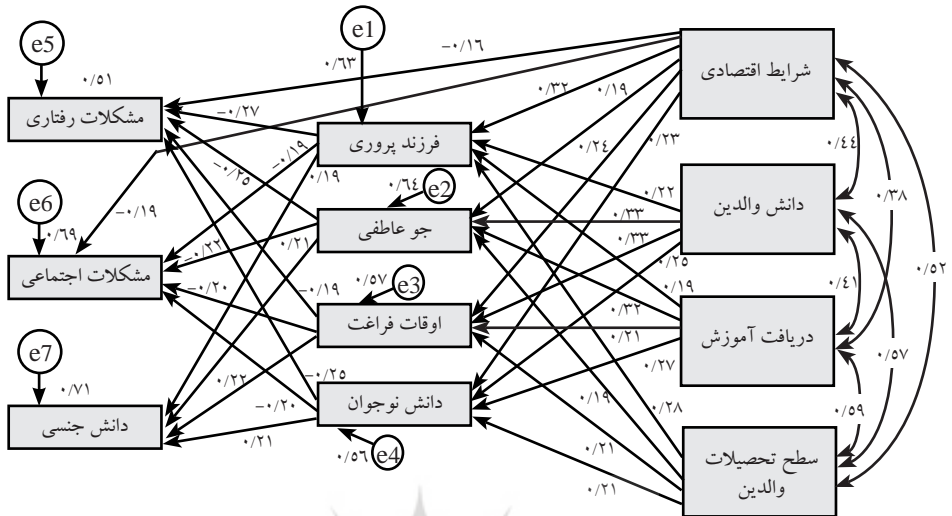
جدول ۱. ضرایب همبستگی بین متغیرها در نوجوانان

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱. شرایط اقتصادی										
۲. دانش والدین	۰/۵۸**									
۳. دریافت آموزش	۰/۳۷**	۰/۴۰**								
۴. تحصیلات والدین	۰/۴۴**	۰/۴۹**	۰/۳۸**							
۵. سبک فرزند پروری	۰/۴۸**	۰/۵۵**	۰/۳۷**	۰/۵۹**						
۶. جو عاطفی	۰/۵۷**	۰/۶۴**	۰/۴۵**	۰/۴۱**	۰/۵۵**					
۷. اوقات فراغت	۰/۶۵**	۰/۶۱**	۰/۳۸**	۰/۴۴**	۰/۴۸**	۰/۷۴**				
۸. دانش نوجوان	۰/۵۶**	۰/۵۹**	۰/۵۲**	۰/۶۰**	۰/۶۷**	۰/۶۰**	۰/۵۱**			
۹. مشکلات رفتاری	-۰/۵۷**	-۰/۵۹**	-۰/۴۶**	-۰/۵۲**	-۰/۵۹**	-۰/۶۱**	-۰/۶۰**	-۰/۶۱**		
۱۰. مشکلات اجتماعی	-۰/۵۴**	-۰/۵۲**	-۰/۲۸**	-۰/۳۶**	-۰/۶۶**	-۰/۶۴**	-۰/۶۳**	-۰/۶۲**	-۰/۴۲**	
۱۱. دانش جنسی	۰/۳۲**	۰/۵۷**	۰/۴۲**	۰/۵۰**	۰/۵۵**	۰/۶۳**	۰/۴۰**	۰/۵۳**	-۰/۴۴**	-۰/۴۸**

نتایج این جدول نشان می‌دهد که تمام متغیرهای پژوهش دارای همبستگی معنی دار با یکدیگر هستند ($p \leq 0/01$). این امر حکایت از انتخاب مناسب متغیرها در این پژوهش بر اساس پیشینه پژوهش و مطالعات انجام شده در گذشته دارد.

در شکل ۱ الگوی ساختاری پژوهش در نوجوانان در حالت تخمین استاندارد ارائه شده است. همان‌گونه که در این الگوی ساختاری مشاهده می‌شود متغیرهای شرایط اقتصادی، دانش والدین، دریافت آموزش و سطح تحصیلات والدین به عنوان متغیر برون زاد، متغیرهای فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوانان به عنوان متغیرهای میانجی و متغیرهای مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی به عنوان متغیرهای درون زاد در نظر گرفته شده است.

مدل مفهومی نوجوانان عادی
روش محاسبه: حداکثر درست‌نمایی

$X^2 = 21.900$, $DF = 16$, $p = 0.164$, $X^2/DF = 1.369$, $RMSEA = 0.043$, $IFI = 0.996$, $CFI = 0.996$, $NFI = 0.987$, $TLI = 0.988$

شکل ۱. آزمون الگوی ساختاری پژوهش در گروه نوجوانان در حالت تخمین استاندارد

در پژوهش حاضر جهت بررسی برازندگی الگوی معادلات ساختاری از شاخص‌های مجذور خی (Chi-Square)، سطح معناداری مجذور خی (P-value)، شاخص جذر برآورد خطای تقریبی (RMSEA)، خی دو به هنجار (X^2/DF)، شاخص برازش هنجار شده (NFI)، شاخص برازندگی فزاینده (IFI)، شاخص برازش تطبیقی (CFI)، و شاخص تاکر-لویر (TLI)، استفاده گردید. نتایج بررسی برازش مدل پژوهش در بین گروه نوجوانان در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. شاخص‌های نیکویی برازش کلی مدل پژوهش در بین نوجوانان

نتیجه	مقدار	دامنه مورد قبول	شاخص برازش
-	۲۱/۹۰۰	-	مجذور خی (X^2)
-	۱۶	-	درجه آزادی (df)
برازش مناسب	۱/۳۶۹	بین ۱ تا ۳	خی دو به هنجار برابر (X^2/df)
برازش مناسب	۰/۰۴۳	کمتر از ۰/۰۸	جذر برآورد خطای تقریبی (RMSEA)
برازش مناسب	۰/۱۴۶	بیشتر از ۰/۰۵	سطح معناداری (p-value)
برازش مناسب	۰/۹۸۷	بیشتر از ۰/۹۰	شاخص برازش هنجار شده (NFI)
برازش مناسب	۰/۹۹۶	بیشتر از ۰/۹۰	شاخص برازش تطبیقی (CFI)
برازش مناسب	۰/۹۹۶	بیشتر از ۰/۹۰	شاخص برازندگی فزاینده (IFI)
برازش مناسب	۰/۹۸۸	بیشتر از ۰/۹۰	شاخص تاکر-لویر (TLI)

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، نتایج نکوئی برازش مدل نشان داد که X^2/df ، RMSEA، p-value، NFI، IFI، CFI، و TLI به ترتیب ۱/۳۶۹، ۰/۰۴۳، ۰/۱۴۶، ۰/۹۸۷، ۰/۹۹۶، ۰/۹۹۶ و ۰/۹۸۸ می‌باشد. شاخص‌های IFI، NFI، CFI، TLI دارای دامنه صفر تا یک هستند، هرچه اندازه آن‌ها به یک نزدیک‌تر شود بر برازندگی مطلوب‌تر الگو دلالت دارند. همچنین زمانی که سطح معناداری (p-value) بزرگتر از ۰/۰۵، خطای تقریبی (RMSEA) کوچک‌تر از ۰/۰۸، و X^2/df دو به هنجار (X2/df) نیز کوچک‌تر از ۳ باشد، دلالت بر برازش مطلوب مدل دارد. بر اساس این نتایج می‌توان نتیجه گرفت که مدل پژوهش در بین نوجوانان از برازش مطلوب برخوردار می‌باشد و ساختار کلی روابط مورد آزمون در مدل از طریق داده‌های به‌دست‌آمده تأیید می‌شود. نتایج نشان دهنده (شکل ۱) اثر مستقیم متغیرهای شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان بود ($t \geq 1/96$ ، $p \leq 0/05$). در ادامه به بررسی اثرات غیر مستقیم متغیرهای نامبرده پرداخته شده است.

در جدول ۳ نتایج حاصل از بررسی اثرات شرایط اقتصادی با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان ارائه شده است. یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که ضریب اثر غیرمستقیم شرایط اقتصادی خانواده با نقش میانجی شیوه فرزند پروری، جو عاطفی خانواده، نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوان و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار می‌باشد ($t \geq 1/96$ ، $p \leq 0/05$).

در جدول ۴ نتایج حاصل از بررسی سطح تحصیلات با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان ارائه شده است.

یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که ضریب اثر غیرمستقیم سطح تحصیلات والدین با نقش میانجی شیوه فرزند پروری، جو عاطفی خانواده، نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوان و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار می‌باشد ($t \geq 1/96$ ، $p \leq 0/05$).

جدول ۳. اثرات غیر مستقیم متغیر شرایط اقتصادی با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان

نتیجه	سطح معناداری	نسبت بحرانی (آماره t)	ضریب مسیر	متغیرها	مسیر
تائید	۰/۰۰۱	-۳/۳۳۱	-۰/۰۹	مشکلات رفتاری	شرایط اقتصادی با نقش
تائید	۰/۰۰۴	-۲/۸۱۱	-۰/۰۶	مشکلات اجتماعی	میانجی شیوه فرزند پروری
تائید	۰/۰۰۲	۳/۰۳۱	۰/۰۶	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۱۰	-۲/۵۶۷	-۰/۰۵	مشکلات رفتاری	شرایط اقتصادی با نقش
تائید	۰/۰۱۳	-۲/۴۸۲	-۰/۰۴	مشکلات اجتماعی	میانجی جو عاطفی خانواده
تائید	۰/۰۰۷	۲/۶۷۶	۰/۰۴	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۱۳	-۲/۴۵۷	-۰/۰۵	مشکلات رفتاری	شرایط اقتصادی با نقش میانجی
تائید	۰/۰۱۳	-۲/۴۸۰	-۰/۰۵	مشکلات اجتماعی	نحوه گذراندن اوقات فراغت
تائید	۰/۰۱۲	۲/۵۰۴	۰/۰۵	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۰۶	-۲/۷۳۷	-۰/۰۶	مشکلات رفتاری	شرایط اقتصادی با نقش
تائید	۰/۰۱۴	-۲/۴۳۳	-۰/۰۵	مشکلات اجتماعی	میانجی دانش نوجوان
تائید	۰/۰۰۴	۲/۸۳۳	۰/۰۵	دانش جنسی	

جدول ۴. اثرات غیر مستقیم متغیر سطح تحصیلات با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان

نتیجه	سطح معناداری	نسبت بحرانی (آماره t)	ضریب مسیر	متغیرها	مسیر
تائید	۰/۰۰۳	-۲/۹۴۰	-۰/۰۸	مشکلات رفتاری	سطح تحصیلات با نقش
تائید	۰/۰۱۰	-۲/۵۶۴	-۰/۰۵	مشکلات اجتماعی	میانجی شیوه فرزند پروری
تائید	۰/۰۰۶	-۲/۷۲۸	۰/۰۵	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۲۱	-۲/۲۹۲	-۰/۰۵	مشکلات رفتاری	سطح تحصیلات با نقش
تائید	۰/۰۲۵	-۲/۲۳۱	-۰/۰۴	مشکلات اجتماعی	میانجی جو عاطفی خانواده
تائید	۰/۰۱۷	۲/۳۶۹	۰/۰۴	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۳۱	-۲/۱۵۳	-۰/۰۴	مشکلات رفتاری	سطح تحصیلات با نقش میانجی
تائید	۰/۰۳۰	-۲/۱۶۷	-۰/۰۴	مشکلات اجتماعی	نحوه گذراندن اوقات فراغت
تائید	۰/۰۲۸	۲/۱۸۴	۰/۰۵	دانش جنسی	
تائید	۰/۰۱۹	-۳/۳۴۱	-۰/۰۵	مشکلات رفتاری	سطح تحصیلات با نقش
تائید	۰/۰۳۲	-۲/۱۴۲	-۰/۰۴	مشکلات اجتماعی	میانجی دانش نوجوان
تائید	۰/۰۱۶	۲/۴۰۰	۰/۰۴	دانش جنسی	

در جدول ۵ نتایج حاصل از بررسی دریافت آموزش با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان ارائه شده است. یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که

ضریب اثر غیرمستقیم دریافت آموزش با نقش میانجی شیوه فرزند پروری، جو عاطفی خانواده، نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوان و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار می باشد ($p \leq 0/05, t \geq 1/96$).

جدول ۵. اثرات غیر مستقیم متغیر دریافت آموزش با میانجیگری سبک های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان

مسیر	متغیرها	ضریب مسیر	نسبت بحرانی (آماره t)	سطح معناداری	نتیجه
دریافت آموزش با نقش میانجی شیوه فرزند پروری	مشکلات رفتاری	-۰/۰۵	-۲/۶۳۶	۰/۰۰۸	تائید
	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۴	-۲/۳۵۹	۰/۰۱۸	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۴	۲/۴۸۰	۰/۰۱۳	تائید
دریافت آموزش با نقش میانجی جو عاطفی خانواده	مشکلات رفتاری	-۰/۰۸	-۳/۰۴۱	۰/۰۰۲	تائید
	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۷	-۲/۹۰۳	۰/۰۰۳	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۷	۳/۲۲۶	۰/۰۰۱	تائید
دریافت آموزش با نقش میانجی نحوه گذراندن اوقات فراغت	مشکلات رفتاری	-۰/۰۴	-۲/۳۱۳	۰/۰۲۰	تائید
	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۴	-۲/۳۳۲	۰/۰۱۹	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۵	۲/۳۵۲	۰/۰۱۸	تائید
دریافت آموزش با نقش میانجی دانش نوجوان	مشکلات رفتاری	-۰/۰۷	-۲/۲۸۳	۰/۰۰۴	تائید
	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۵	-۲/۵۲۰	۰/۰۱۱	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۶	۲/۹۷۴	۰/۰۰۲	تائید

در جدول ۶ نتایج حاصل از بررسی دانش والدین با میانجیگری سبک های فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان ارائه شده است. یافته‌های این جدول نشان می‌دهد که ضریب اثر غیرمستقیم دانش والدین با نقش میانجی شیوه فرزند پروری، جو عاطفی خانواده، نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوان و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار می باشد ($p \leq 0/05, t \geq 1/96$).

● بحث و نتیجه گیری

○ هدف کلی پژوهش حاضر، تعیین نقش واسطه ای سبک های فرزند پروری، جو عاطفی، دانش نوجوان و نحوه گذراندن اوقات فراغت در رابطه بین شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش با مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی در نوجوانان دختر و پسر در دوره بلوغ بود. نتایج پژوهش حاضر نشان دهنده تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات، دانش والدین و دریافت آموزش

جدول ۶. اثرات غیر مستقیم متغیر دانش والدین با میانجیگری سبک‌های فرزند پروری و جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان

مسیر	متغیرها	ضریب مسیر	نسبت بحرانی (آماره t)	سطح معناداری	نتیجه
دانش والدین با نقش میانجی	مشکلات رفتاری	-۰/۰۵	-۲/۶۳۶	۰/۰۰۸	تائید
شیوه فرزند پروری	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۴	-۲/۵۰۷	۰/۰۱۲	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۴	۲/۶۶۰	۰/۰۰۷	تائید
دانش والدین با نقش میانجی	مشکلات رفتاری	-۰/۰۸	-۳/۰۷۱	۰/۰۰۲	تائید
جو عاطفی خانواده	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۷	-۲/۹۲۹	۰/۰۰۳	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۷	۳/۲۶۲	۰۰۱	تائید
دانش والدین با نقش میانجی	مشکلات رفتاری	-۰/۰۶	-۲/۶۶۴	۰/۰۰۷	تائید
نحوه گذراندن اوقات فراغت	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۷	-۲/۶۹۲	۰/۰۰۷	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۷	۲/۷۲۳	۰/۰۰۶	تائید
دانش والدین با نقش	مشکلات رفتاری	-۰/۰۷	-۲/۷۹۰	۰/۰۰۵	تائید
میانجی دانش نوجوان	مشکلات اجتماعی	-۰/۰۵	-۲/۴۷۰	۰/۰۱۳	تائید
	دانش جنسی	۰/۰۵	۲/۸۹۲	۰/۰۰۳	تائید

بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان بود. یافته‌های پژوهش با نتایج تحقیقات انجام شده از جمله، کمیجانی و ماهر (۱۳۸۶)، توکلی (۱۳۹۰)، ابراهیمی، رازقی، مسلمی (۱۳۹۰)، لطفی زاده (۱۳۹۱)، سجادی، سرابی و شریفی در آمدی (۱۳۹۲)، عارفی (۱۳۹۲)، باقری کراچی، رضایی، مهربانی (۱۳۹۷)، شهسواری (۲۰۱۲)، پژوهش ابراهیمی رازقی، مسلمی، (۱۳۹۰)، ویلیامز (۲۰۰۶)، ترینور، دلفابرو و اندرسون (۲۰۱۰)، ون، آکر و لیز (۲۰۱۰)، گراف، ون وسین بک، ورتمن و میوس (۲۰۱۱)، پاتاک و همکاران (۲۰۱۱)، سایلز و دفو، (۲۰۱۳)، تامسون (۲۰۱۶)، سایلز و کویت دفو (۲۰۱۳)، میکل، التون، کورنن، رز و کاپریو (۲۰۱۷)، ساتاپپی، چودری و سگر (۲۰۱۷) همخوان است.

○ نتایج پژوهش حاضر، نشان داد که شرایط اقتصادی متغیرهای مشکلات رفتاری، مشکلات اجتماعی و دانش جنسی را به طور مستقیم تحت تاثیر قرار می دهد. نتایج برخی از تحقیقات نشان می دهد که میزان آگاهی نوجوانان و دانش آنها در ارتباط با تغییرات روانی در دوره نوجوانی و بلوغ و نحوه رفتار و شیوه برخورد با نوجوان تحت تاثیر وضعیت اقتصادی خانواده و شرایط زندگی نیز قرار می گیرد (باقری و همکاران، ۱۳۹۷، شهسواری، ۲۰۱۲). عدم آگاهی درباره تحولات مختلف این دوره و کمبود دانش جنسی در این نوجوانان می تواند منجر به آسیب های مختلف و سوء استفاده جنسی شده و آسیب های مختلف روانی و

اجتماعی را به دنبال داشته باشد (ویلیامز، ۲۰۰۶).

○ نتایج نشان داد که ضریب اثر غیرمستقیم شرایط اقتصادی خانواده با نقش میانجی شیوه فرزند پروری و جو عاطفی خانواده، بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان دختر و پسر معنادار است. خانواده به منزله نخستین نهاد اجتماعی نقش مهمی در شکل‌گیری انواع رفتارهای نوجوانان ایفا می‌کند. وراثت و عوامل اجتماعی- فرهنگی احتمال درگیر شدن افراد در فعالیت‌های پرخاشگرانه و مجرمانه را افزایش می‌دهد و از طرفی، فرزندپروری ناکارآمد والدین و تجارب منفی زندگی، نقش میانجی را در ارتباط بین عوامل زیستی و فرهنگی- اجتماعی با پرخاشگری بازی می‌کند (شید عنبرانی، گل، فرهادیان، طیبی و نامورطباطبایی، ۱۳۹۹). شرایط اقتصادی خانواده بر سلامت روانشناختی و روابط مطلوب و مناسب افراد در خانواده موثر است و کیفیت شیوه‌های فرزند پروری والدین و نحوه تعاملات اعضای خانواده را تحت تاثیر قرار می‌دهد (بورگس و تورک استرا، ۲۰۰۶). برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که شرایط نامساعد اقتصادی می‌تواند منجر به شکل‌گیری سبک‌های فرزند پروری سهل‌گیرانه یا مستبدانه شود و منجر به ایجاد چالش بین نوجوان و والدین گردد (دیگتون، کروودس، فوناگی، براون، پاتلی و ولپرت، ۲۰۱۴).

○ نتایج نشان داد که ضریب اثر غیرمستقیم شرایط اقتصادی خانواده با نقش میانجی نحوه گذراندن اوقات فراغت بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار است. فعالیت‌های اوقات فراغت برای نوجوانان شامل فعالیت‌های مختلف هنری، ورزشی، گردش و تفریح و شرکت در فعالیت‌ها و جمع‌های دوستانه است. شرکت در فعالیت‌ها، کلاس‌ها و گروه مناسب می‌تواند در پیشگیری و کاهش مشکلات رفتاری موثر واقع شود و موجب بهبود کیفیت زندگی، افزایش مهارت‌های اجتماعی، آگاهی نوجوان و افزایش عزت نفس نوجوان شود. ممکن است که برای خانواده‌ها با شرایط پایین اقتصادی امکان شرکت نوجوان در برخی از فعالیت‌های اوقات فراغت وجود نداشته باشد (پترسون، پترسون، لو و نوشور، ۲۰۰۹).

○ نتایج نشان داد که ضریب اثر غیرمستقیم شرایط اقتصادی خانواده با نقش میانجی دانش نوجوان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان معنادار است. افزایش آگاهی و دانش جنسی به توسعه مهارت‌های ضروری نوجوان و کسب مهارت لازم منجر

می‌شود. افزایش آگاهی نوجوان متناسب با سن، نرم و هنجارهای جامعه می‌تواند در کاهش مخاطرات جنسی، مشکلات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی مؤثر واقع شود که این مسئله تحت تأثیر شیوه فرزند پروری والدین و شرایط اقتصادی خانواده نیز قرار دارد (ساتاپاتی همکاران، ۲۰۱۷).

○ نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سطح تحصیلات والدین متغیرهای مشکلات رفتاری، مشکلات اجتماعی و دانش جنسی را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد. نتایج برخی تحقیقات نشان می‌دهد که افزایش تحصیلات والدین علاوه بر ایجاد آگاهی در آنها در ارتباط با تحولات دوره نوجوانی، موجب افزایش رفتارهای اجتماعی و تقویت مهارت‌های اجتماعی می‌شود. اجتماعی بودن والدین و سطح تحصیلات آن‌ها بر مهارت اجتماعی به ویژه در داشتن رابطه با ثبات با همسالان و کاهش مشکلات رفتاری تأثیرگذار است (گارنیک، نویل، کونر و حموند، ۲۰۰۳، کانل و پرینز، ۲۰۰۲).

○ نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سطح تحصیلات والدین با میانجیگری شیوه فرزند پروری و جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوانان، مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. میزان درآمد خانواده و سطح تحصیلات والدین نقش مهمی در شیوه‌های فرزند پروری والدین و کاهش مشکلات رفتاری و اجتماعی ایفا می‌کند. نتایج تحقیقات نشان دهنده این است که تحصیلات نسبت به درآمد پیش بینی کننده مهم تری در افزایش سلامت روانی و رفتاری نوجوانان است (لپسی، هاول، کلی، شامپ من و کارور، ۲۰۱۰). برخی دیگر از پژوهش‌ها برای تحصیلات پدر و مادر اهمیت یکسانی قائل هستند و نقش آن را در به کارگیری شیوه‌های فرزند پروری و روابط والد-فرزندی (جودهان، پن و جیون، ۲۰۱۸)، کاهش مشکلات رفتاری و اجتماعی (پاتاک و همکاران، ۲۰۱۱) و افزایش دانش جنسی (لو، ۲۰۱۷) مؤثر می‌دانند.

○ نتایج پژوهش حاضر نشان داد که دو متغیر دانش والدین و دریافت آموزش با اثر مستقیم، متغیرهای مشکلات رفتاری، مشکلات اجتماعی و دانش جنسی را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد. آموزش مهارت‌های مدیریت هیجان و شیوه‌های فرزند پروری به والدین موجب کاهش استفاده از راهبردهای منفی هیجانی برای مقابله با نوجوانان خواهد شد که می‌تواند در کاهش مشکلات رفتاری و اجتماعی مؤثر باشد. والدینی که از دانش کافی در

ارتباط با دوره نوجوانی و تغییرات رفتاری مرتبط با آن برخوردار نیستند سطوح بالاتری از تنیدگی و مشکلات هیجانی را تجربه می‌کنند و ممکن است در ارتباط با نوجوان از شیوه‌های فرزندپروری مستبدانه استفاده کنند که این مسئله منجر افزایش مشکلات رفتاری و عدم آموزش صحیح نوجوان خواهد شد (بینیا، ۲۰۰۲).

○ نتایج نشان داد که دو متغیر دانش والدین و دریافت آموزش با میانجی‌گری، شیوه فرزند پروری، جو عاطفی، نحوه گذراندن اوقات فراغت و دانش نوجوانان بر مشکلات رفتاری، اجتماعی و دانش جنسی نوجوانان مؤثر هستند. دانش والدین از ویژگی‌های دوره بلوغ و نوجوانی، نقش مهمی در تعاملات والد-نوجوان ایفا می‌کند. «خودکارآمدی والدینی»، در ارتباط با نوجوانان منجر به استفاده مناسب از اوقات فراغت، کاهش مشکلات رفتاری و افزایش دانش جنسی خواهد شد و از بسیاری از مشکلات و مخاطرات جلوگیری می‌کند (پلاتوز و وِجاک، ۲۰۱۸). توجه به کیفیت و کمیت اوقات فراغت نوجوانان به شیوه‌های فرزندپروری و آگاهی والدین و دریافت آموزش در این زمینه، میزان درآمد خانواده و امکانات جامعه و مدرسه بستگی دارد (ون، آکر و لیز، ۲۰۱۰). در دوره بلوغ و نوجوانی علاوه بر نیاز به افزایش دانش نوجوان در ارتباط با تغییرات جسمانی، در زمینه تغییرات عاطفی-رفتاری و اجتماعی نیز لازم است آموزش‌های لازم دریافت شود. افزایش دانش جنسی نوجوان از ایجاد انحرافات و انواع سوء استفاده‌های جنسی پیشگیری خواهد کرد. آشنایی با خصوصیات جسمانی و بروز صفات ثانویه جنسی در اوایل سال‌های نوجوانی، اطلاعات را در مورد بیولوژی دستگاه تناسلی افزایش می‌دهد و از بروز بیماری‌های مختلف مربوط به آن پیشگیری می‌کند. علاوه بر این، آشنایی نوجوانان با تغییرات رفتاری و روانی باعث کاهش چالش والد-فرزندی و کاهش مشکلات رفتاری از جمله اضطراب و افسردگی خواهد شد (هاسی، گیلبرت، سیمپسون و دافرن، ۲۰۱۴).

○ به طور کلی در پژوهش حاضر، نتایج حاصل از بررسی الگوی ساختاری پژوهش نشان داد، کیفیت ارتباط با والدین و میزان تحصیلات و دانش آنها بر نوع رفتار و شکل‌گیری مشکلات مختلف رفتاری و اجتماعی نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند و شرایط اقتصادی، سطح تحصیلات والدین، شیوه فرزندپروری، جو عاطفی و نحوه گذراندن اوقات فراغت می‌تواند به عنوان عوامل مؤثر در شکل‌گیری مشکلات رفتاری و اجتماعی و میزان دانش جنسی

نوجوان مورد توجه قرار گیرد. با توجه به نتایج به دست آمده میزان دانش و مهارت‌های والدین و دریافت آموزش می‌تواند باعث پیشگیری از مشکلات مختلف رفتاری، اجتماعی و انواع انحرافات جنسی با افزایش دانش نوجوان گردد. پس می‌توان گفت برنامه‌ریزی در زمینه آموزش و ارتقاء مهارت‌های اجتماعی، رفتاری و افزایش دانش جنسی نوجوانان و همچنین افزایش سطح دانش و مهارت‌های والدین و چگونگی استفاده از اوقات فراغت از اهمیت زیادی برخوردار است.

یادداشت‌ها

1. Intervention Guide for Behavioral and Emotional Issues (IGBEI)
2. Social Skill Improvement System (SSIS)
3. Gender Identity
4. Parenting Style and Dimensions Questionnaire
5. Bum Family Emotional Condition Questionnaire
6. Planned Parenthood Federation of Canada
7. Adolescent leisure time Questionnaire
8. School's Out: Adolescent 'Leisure Time' Activities
9. Sexual Knowledge Questionnaire (SKQ)
10. Parent Rating Scales (PRS-A)
11. Social Skills Improvement System (SSIS)

● منابع

- ابراهیمی، قربان‌علی، رازقی، نادر، مسلمی، رقیه. (۱۳۹۰). اوقات فراغت و عوامل اجتماعی موثر بر آن: مطالعه موردی افراد ۶۴-۱۵ سال شهرستان جویبار، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۲، ۴، ۷۱-۹۸.
- باقری کراچی، امین، رضایی فرد، اکبر، مهرابی، امیرحسین. (۱۳۹۷). میزان آشنایی دانش‌آموزان با تحولات بلوغ و رابطه آن با نگرش به آسیب اجتماعی. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۷، ۳، ۶۸-۶۱.
- توکلی، رقیه. (۱۳۹۰). مقایسه شیوه‌های فرزند پروری والدین با تحصیلات دانشگاهی و بدون تحصیلات دانشگاهی. پایان‌نامه ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه الزهراء (س).
- رشیدی نژاد، حدیث، تبریزی، مصطفی، شفیق آبادی، عبدالله. (۱۳۹۱). اثر بخشی آموزش گروهی والدین با رویکرد خانواده درمانی ستبر بر جو عاطفی خانواده. دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۳، ۴۹، ۳-۱۱.
- سجادی، مژگان، سراییان، سعید، شریفی درآمدی، پرویز. (۱۳۹۲). مقایسه پرخاشگری بر اساس سبک‌های فرزند پروری والدین و سبک‌های دلبستگی والد-فرزند. مجله علمی سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران، ۳۱، ۴، ۲۹۸-۳۰۶.
- شید عنبرانی، بهناز، گل، علی رضا، فرهادیان، فاطمه، طبیبی، زهرا، نامورطباطبایی، سید سجاد. (۱۳۹۹). نقش

بدرفتاری‌های عاطفی دوران کودکی در پیش‌بینی پرخاشگری بزرگسالی. *فصلنامه روان‌شناسی*، ۱، ۲۴، ۵۷-۷۴.

عارفی، محبوبه. (۱۳۹۲). *عوامل تاثیرگذار بر شکل‌گیری سبک‌های فرزند پروری در خانواده‌های شهرستان اندیمشک*. پایان‌نامه ارشد رشته آموزش بزرگسالان، دانشگاه شهید بهشتی.

قدسی، احمد، صریحی، نفیسه، آقا یوسفی، علی رضا. (۱۳۹۳). رابطه انگیزه پیشرفت با طرحواره‌های ناسازگار اولیه و جو عاطفی خانواده. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۸، ۴، ۱۳۱-۱۱۱.

کميجانی، مهرانز، ماهر، فرهاد. (۱۳۸۶). مقایسه شیوه‌های فرزندپروری والدین نوجوانان با اختلال سلوک و نوجوانان عادی. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*.

گرمارودی، غلام رضا، مرادی، علی. (۱۳۸۹). طراحی ابزار اندازه‌گیری وضعیت اقتصادی-اجتماعی در شهر تهران. *فصلنامه پایش*، ۲۹، ۱۴۴-۱۳۷.

لطفی زاده، سعید. (۱۳۹۱). بررسی رابطه‌ی وضعیت گذراندن اوقات فراغت جوانان شهری با پایگاه اقتصادی-اجتماعی. *مجله بررسی‌های آمار رسمی ایران*، ۸۰، ۳۲، ۵۴-۲۳.

ملکی، مصطفی، محقق، حسین، نبی زاده، صفدر. (۱۳۹۸). نقش واسطه‌ای بازخورد خشم در رابطه بین ناگویی هیجان و مهارت‌های ارتباطی. *مجله روان‌شناسی*، ۲۳، ۳۰۲-۳۰۳، ۲۸۶.

نچارپور استادی، سعید. (۱۳۸۷). رابطه جو عاطفی، خودپنداره، عزت نفس و پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر شکل‌گیری هویت. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*، ۳ (۹): ۵۸-۴۹.

Beena, J. (2002). Behaviour problems in children and adolescents with learning disabilities. *The Journal Internet of Mental Health. Disabilities*, 1(2), 1-6. Doi:10.5580/2175

Blakemore, S. J. (2008). The social brain in adolescence. *Nature Reviews. Neuroscience*, 9, 267-277.

Burgess, S & Turkstra, L. (2006). Social Skills Intervention for Adolescents with Autism Spectrum Disorders: A Review of the Experimental Evidence. *EBP Briefs*, 1,4, 1- 21.

Connell CM, Prinz RJ. The impact of childcare and parent child interactions on school readiness and social skills development for low-income African American children. *J School Psychol 2002*, 40(2): 177-93.

Crosby, J. (2011). Test Review: F. M. Gresham & S. N. Elliott Social Skills Improvement System Rating Scales. Minneapolis, MN: NCS Pearson, *Journal of Psycho-educational Assessment*, 29,3, 292-296.

Deighton, J., Croudace, T., Fonagy, P., Brown, J., Patalay, P., & Wolpert, M. (2014). Measuring

- mental health and wellbeing outcomes for children and adolescents to inform practice and policy: A review of child self-report measures. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 8, 14-20
- Elliott S.N., & Gresham F.M. (2008). Social Skills Improvement System (SSIS): Intervention Guide. Pearson clinical assessment.
- Graff, H., Vanwesenbeeck, I., Woertman, L & Meeus, W. H. J. (2011). Parenting and adolescent's sexual development in western societies: A literature review. *European psychologist*, 16, 1, 21-31.
- Gresham, F.M., & Elliott, S.N. (2008). Social Skills Improvement System. (Rating Scale Parent). Published by Pearson.
- Gresham, F.M., Elliott, S.N., Vance, M.J., & Cook, C.R. (2011). Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and Psychometric Comparisons Across Elementary and Secondary Age Levels. *American Psychological Association*, 26, 1, 27-44
- Guralnick, M.J., Neville, B., Connor, R.T., & Hammond, M.A. (2003). Family factors associated with the peer social competence of young children with mild delays. *Am J Ment Retard*, 108(4), 272-87.
- Hohendorff, E.V., Paula Couto. MCPD., Eschiletti Prati, L. (2013). Social skills in adolescence: psychopathology and sociodemographic variables. *Estud. psicol. (Campinas)*, 30,2
- Hosie, J., Gilbert, F., Simpson, K., & Daffern, M. (2014). An examination of the relationship between personality and aggression using the general aggression and five factor models. *Aggressive Behavior*, 40, 189-196.
- Hulshoff Pol, H. E. (2010). HPG-axis hormones during puberty: A study on the association with hypothalamic and pituitary volumes. *Psychoneuroendocrinology*, 35, 133-140.
- Jodhun, B.M., Pem, D., & Jeewon, R. (2016). A systematic review of factors affecting energy intake of adolescent girls. *Afr Health Sci*, 16,4,910-922.
- Lipsey, M. W., Howell, J. C., Kelley, M. R., Chapman, G., & Carver, D. (2010). Improving the effectiveness of juvenile justice programs: A new perspective on evidence based practice. Retrieved from Center for Juvenile Justice Retrieved from Center for Juvenile Justice Reform website: <http://cjjr.georgetown.edu/wp-content/uploads/2015/03/ImprovingEffectiveness>.
- Lo, F.S. (2017). Pubertal Timing, Smoking, and Sexual Activity. *Pediatr Neonatol*, 58, 4,293-294.
- Panahi, S. (2015). Role of Parent, Teacher, and Community in Adolescent Issues. *Unique Journal of Pharmaceutical and Biological Sciences*, 03, 02, 4-11

- Pathak, R., Sharma, R.C., Parvan, U.C., Gupta, P.V., Ojha, R.K and Goel, N.K. (2011). Behavioural and Emotional Problems in School Going Adolescents. *Australas Med J*, 4,1, 15–21, doi: 10.4066/AMJ.2011.464.
- Peterson, J.J., Peterson, N., Lowe, J.B., & Nothwehr, F.K. (2009). Promoting Leisure Physical Activity Participation among Adults with Intellectual Disabilities: Validation of Self Efficacy and Social Support Scales. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 1, 22, 5, 487-97.
- Platos, M., Wojaczek, K. (2018). Broadening the Scope of Peer-Mediated Intervention for Individuals with Autism Spectrum Disorders. *J Autism Dev Disord*, 48,3,747-750. doi: 10.1007/s10803-017-3429-1.
- Reynolds, C., R. Kamphaus, and K. Vannest. (2015). *Behavior Assessment System for Children* (BASC). 366-371.
- Satopathy, S., Choudhary, V., & Sagar R. (2017). Tools to assess psychological trauma & its correlates in child sexual abuse: A review & current needs in Asia. *Journal of Asian Psychitry*, 25, 63-70
- Shahsavari, M. (2012). A General Overview on Parenting Styles and its Effective Factors. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6, 8, 139-142.
- Sidze, E.M., Kuate Defo, B. (2013). Effect of parenting practices on sexual risk-taking among young people in cameroon. *BMC Public Health*, 13, 616.
- Susman, E.J., & Rogol, A. (2004). Puberty and psychological development. *Handbook of Adolescent Psychology*. 2nd ed. Hoboken, NJ: Wiley, 15–44.
- Trainor, S., Delfabbro, P., Anderson, S. (2010). Anthony, Winefield. *Leisure activities and adolescent psychological well-being*, 33,1,173-186.
- Van, O.B.A., Akker, D., Lees, S. (2010). Leisure activities and adolescent sexual behavior. *Journal of sex education*, 25, 137-147
- Vannest, K., R.C.K.R. (2008). *Intervention Guide for Behavioral and Emotional Issues* (BASC-2). Published by Pearson.
- Williams, M.T., & Bonner, L. (2006). Sex education attitudes and outcomes among North American women. *Adolescence-SAN DIEGO*, 41,161,1.
- Wolf, R., & Long, D. (2016). Pubertal Development. *Pediatrics in Review*, 37, 7.

